

Nr 35

Utlåtande i anledning av väckta motioner om förtidspension åt vissa vårdnadshavare.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 23 i första kammaren av herrar *Nyman* och *Jacobsson, Per*, samt nr 41 i andra kammaren av herr *Berglund m. fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om sådana åtgärder, att en hemvårdande som ställes utan arbetsinkomst beredes möjlighet till förtidspension».

Beträffande de skäl motionärerna anfört till stöd för sin hemställan får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionen II: 41.

Vissa bestämmelser av betydelse för hemmadöttrarna

Ålderspension från folkpensioneringen utgår i princip fr. o. m. den månad, varunder den försäkrade fyller 67 år. På framställning av den försäkrade kan ålderspensionen utgå tidigare, dock tidigast fr. o. m. den månad då han uppnår 63 års ålder. Försäkrad, som äger rätt till såväl folkpension som tilläggspension, har inte rätt till sådant förtida uttag med mindre framställningen avser båda pensionsandelarna. Uttages ålderspensionen i förtid minskas pensionen med 0,6 % för varje månad som då pensionen börjar uttagas återstår till den månad då den försäkrade fyller 67 år.

Rätt till *ålderspension inom tilläggspensioneringen* föreligger i princip fr. o. m. den månad, under vilken den försäkrade fyller 67 år. Efter särskild framställning från den försäkrade utgår emellertid ålderspensionen även för tid dessförinnan, dock tidigast fr. o. m. den månad, då han uppnår 63 års ålder. Pensionen utgör, då den börjar utgå vid 67 års ålder, 60 % av ett på visst sätt uträknat belopp. Detta belopp motsvarar i princip den försäkrades medelinkomst under hans femton bästa inkomstår, minskad med det s. k. basbeloppet (ett belopp som motsvarar 4 000 kronor i 1957 års penningvärde). Uttages pensionen före 67 års ålder, minskas den med 0,6 % för varje månad som den uttages i förväg. Till belysning av denna regel kan nämnas, att den som börjar uppbära ålderspen-

sion vid 63 års ålder får vidkännas en reducering av pensionsbeloppen till ca 71 % av vad han eljest skulle ha erhållit. Den som börjar uttaga ålderpension vid 65 år får en reduktion till ca 86 %.

Rätt till *förtidspension* från *folkpensioneringen* och inom *tilläggs pensioneringen* för tiden före den månad då ålderspension skall utgå föreligger i princip för den försäkrade, därest hans arbetsförmåga på grund av sjukdom, psykisk efterblivenhet, vanförhet eller annat lyte är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig samt, beträffande tilläggs pensioneringen, den försäkrade äger tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år, varunder pensionsfallet inträffat. Förtidspensionens storlek graderas efter arbetsförmågans nedsättning.

Den svenska lagstiftningen skiljer mellan *obligatorisk* och *frivillig* socialhjälp, vilket är en gammal tradition från fattigvårdens tid.

Obligatorisk är socialhjälpen (12 §), om följande tre förutsättningar är uppfyllda:

1. den behövande är minderårig (under 16 år), sjuk eller ålderdomssvag och på grund härav oförmögen till arbete eller för att återfå hälsan i behov av att avhålla sig från arbete;
2. medel saknas för uppehälle eller vård;
3. behovet avhjälpes inte på annat sätt.

Frivillig (13 §) är all annan socialhjälp, t. ex. till arbetslösa eller för att förebygga framtida hjälpbehov. Kommunen kan bestämma de grunder, efter vilka frivillig socialhjälp skall utgå, men i regel överlämnas beslutanderätten åt socialnämnden.

Socialhjälpens *storlek* begränsas nedåt av bestämmelsen i 12 § att den skall gälla »livsuppehållet» och »den vård som finnes erforderlig». Detta betyder inte den rena svältgränsen utan växlar efter den allmänna levnadsnivån på olika orter och under olika tider. I olika kommuner är dock åsikten om vad som är minimikrav för uppehållet ganska olika. Uppåt begränsas socialhjälpen av det självklara förhållandet att understödstagarna inte bör få det bättre än de samhällsmedlemmar som försörjer sig själva. Beträffande sjukvård bör läkarens omdöme bli avgörande. Allt understöd utöver det minsta som kan komma i fråga blir givetvis frivilligt.

Socialhjälp bör lämnas på sådant sätt, att den behövande såvitt möjligt blir i stånd att för framtiden försörja sig genom eget arbete. Hjälp till utbildning och till att starta egen rörelse kan därför ofta komma i fråga. Sådan hjälp kan numera ges även i form av borgen för lån i sparbank eller på annat håll. Kommunens fullmäktige måste emellertid fatta ett allmänt beslut om att sådan borgen skall få tecknas och ange det högsta totala belopp som får användas för detta ändamål.

Socialhjälpen skall i allmänhet lämnas kontant. Socialnämnden skall dock se till att vårdbehövande får vård i hemmet eller placeras på lämplig vårdinrättning (t. ex. ålderdomshem) och vid behov betala vad det kostar. Tvång får härvid inte tillgripas.

Viss tidigare behandling

1958 års A-riksdag

I samband med pensionsfrågan behandlade 1958 års A-riksdag två *motioner* (I:316 och II:407), vari uttalades önskemål om invalidpension till bl. a. kvinnor som till framskriden ålder vårdat eller uppfostrat anhöriga m. fl. I sitt därutinnan av *riksdagen* godkända utlåtande nr 1 anförde *särskilda utskottet*, att utskottet i det föregående berört en åtgärd för att åstadkomma ökade möjligheter för vissa grupper att få pension före 67 års ålder, nämligen genom förtida uttag av ålderspension. En annan metod vore att mildra kravet på arbetsförmågans nedsättning vid bedömandet av rätten till invalidförmåner. Utskottet ville vidare peka på möjligheten att tillgodose de framförda önskemålen genom en lämplig utformning av reglerna för bedömningen av invaliditet i det enskilda fallet. Utskottet, som i det föregående förordat, att en utredning tillkallades för att utreda invalidpensioneringens problem, förutsatte, att vid denna utredning skulle undersökas de av utskottet berörda olika möjligheterna att i ökad utsträckning bereda rätt till pension före 67 år.

1960 års riksdag

I samband med sin behandling av reformen på änkepensioneringens område (prop. nr 75, andra lagutskottets utlåtande nr 20, rskr. nr 175) behandlade 1960 års riksdag *motioner* (I: 316 och II: 391, I: 575 och II: 713 samt I: 578 och II: 716) som syftade till att bereda hemmadöttrar och liknande grupper bättre socialt försäkringsskydd. *Andra lagutskottet* anförde i anledning av motionerna:

I föreliggande motioner hemställs om åtgärder för tryggheten av vissa i inkomsthänseende missgynnade gruppers försörjning, vilka anses i behov av men inte eller i förhållandevis ringa grad har möjlighet att erhålla förmåner från socialförsäkringen. Härvid nämnes i första hand de s. k. hemmadöttrarna, d. v. s. äldre, ogifta kvinnor, vilka stannat i föräldrahemmet och tagit vård om sina föräldrar till dessas död. Det framhålles, att sådana kvinnor på grund av ensidigt och isolerat levnadssätt ofta har svårigheter att efter föräldrarnas död skaffa sig försörjning. Eftersom de i allmänhet är under 67 år kan de inte erhålla ålderspension från folkpensioneringen. Deras i allmänhet låga inkomster gör att de vid inträffad sjukdom får inga eller allenast ringa förmåner från sjukpenningförsäkringen.

Vid behandlingen av pensionsfrågan under 1958 års A-riksdag väcktes motioner (I: 316 och II: 407) med liknande syfte som de nu föreliggande.

I sitt av riksdagen godkända utlåtande uttalade särskilda utskottet i anledning av nämnda motioner, att de framställda önskemålen i viss mån kunde bli tillgodosedda, därest rätt till förtida uttag av ålderspension infördes. En annan möjlighet att tillgodose förevarande grupper behov var att mildra villkoren för rätten till invalidförmåner. Utskottet hemställde, att frågan om förtida uttag av ålderspension och om villkoren för rätten till invalidförmåner måtte bli föremål för utredning. Utredningsuppdraget har anförtrotts 1958 års socialförsäkringskommitté.

Enligt utskottets mening torde de i föreliggande motioner aktualiserade frågorna inte helt kunna finna sin lösning inom invalidpensioneringen eller genom förtida uttag av ålderspension. Ytterligare åtgärder kan bli erforderliga. Innan slutlig ståndpunkt kan tagas härtill synes en utredning böra ske i syfte att kartlägga föreliggande behov och eventuellt erforderliga åtgärder. Det torde vara lämpligt att detta utredningsarbete får ske i anslutning till socialpolitiska kommitténs arbete. Utskottet förordar därför att föreliggande motioner överlämnas till kommittén för att av denna beaktas vid dess fortsatta arbete.

Riksdagen beslöt i enlighet med vad utskottet förordat.

Motionerna överlämnades sedermera till *socialpolitiska kommittén*.

1961 års riksdag

I anledning av *motioner* om pension till de olika grupper av kvinnor, som inte kunde erhålla folkpension i annan form än invalidpension före 67 års ålder, anförde *andra laguskottet* vid detta tillfälle:

»Den första gruppen är hemmadöttrarna, varmed brukar avses äldre ogifta kvinnor, vilka stannat i hemmet och tagit vård om föräldrar eller andra anhöriga. Motionärerna erinrar om det utredningsarbete, som bedrivs av 1958 års socialförsäkringskommitté och som bl. a. avser en reformering av invalidpensioneringen samt möjligheterna till förtida uttag av ålderspension, samt vidare om de undersökningar som socialpolitiska kommittén för närvarande bedriver för att kartlägga behoven av stödåtgärder bl. a. åt denna grupp av kvinnor. I motionerna hemställs att kommittéernas arbete måtte samordnas i denna del i syfte att förslag om pensioner före 67 års ålder till hemmadöttrarna och andra grupper i liknande situation skall kunna föreläggas nästa års riksdag.

Fjolårets riksdag behandlade motioner, som syftade till att bereda socialt försäkringsskydd åt hemmadöttrar m. fl. Riksdagen uttalade därvid, att denna fråga inte torde helt kunna finna sin lösning inom invalidpensioneringen eller genom ett förtida uttag av ålderspension, varför ytterligare åtgärder kunde bli erforderliga. Innan slutlig ståndpunkt togs till eventuella ytterligare åtgärder, borde en utredning ske i syfte att kartlägga behoven härav. Riksdagen ansåg lämpligt att en sådan utredning skedde i anslutning till socialpolitiska kommitténs arbete. I enlighet med vad riks-

dagen anför t har motionerna överlämnats till socialpolitiska kommittén för att beaktas av denna vid dess fortsatta arbete.

Enligt utskottets mening saknas anledning att nu förorda en annan behandling av frågan om socialt försäkringsskydd för hemmadöttrarna m. fl. än den fjolårets riksdag föreslog. Utskottet kan därför inte biträda motionsyrkandena i denna del.»

1962 års riksdag

Vid detta tillfälle anförde *andra lagutskottet* i frågan om folkpension åt hemmadöttrar:

»I *motionerna I: 370 och II: 445* samt *I: 657 och II: 785* behandlas frågan om folkpension till hemmadöttrar, varmed brukar avses äldre, ogifta kvinnor, vilka stannat i hemmet och tagit vård om föräldrar eller andra anhöriga. I det förstnämnda motionsparet yrkas, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om skyndsam prövning och förslag i syfte att hemmadöttrar i fråga om rätt till pension skall jämföras med änkor. I de sistnämnda motionerna begäres utredning samt förslag till 1963 års riksdag med regler om förtidspension för hemmadöttrar.

Motioner av nu angiven innebörd har behandlats av såväl 1960 som 1961 års riksdagar. Vid det förstnämnda tillfället uttalade *andra lagutskottet* i sitt av riksdagen godkända utlåtande, att förevarande fråga inte torde helt kunna finna sin lösning inom invalidpensioneringen eller genom ett förtida uttag av ålderspension, varför ytterligare åtgärder kunde bli erforderliga. Innan slutlig ståndpunkt togs till eventuella ytterligare åtgärder, borde en utredning ske i syfte att kartlägga behoven därav. Utskottet ansåg lämpligt att en sådan utredning skedde i anslutning till socialpolitiska kommitténs arbete. I enlighet härmed har de då väckta motionerna överlämnats till kommittén för att beaktas av denna vid dess fortsatta arbete. 1961 års riksdag fann ej skäl förorda annan behandling av frågan än som sålunda beslutats föregående år och avtog följaktligen de då framställda motionsyrkandena.

Enligt utskottets uppfattning kan frågan om pension åt hemmadöttrar inte lösas utan att problemet först grundligt och förutsättningslöst utretts. Utskottet finner därför inte skäl att i anledning av förevarande motioner föreslå någon ytterligare riksdagens åtgärd i frågan.»

Socialpolitiska kommitténs undersökningar och förslag

Kommittén anför i stencil 1963: 2:

»Även om kommunerna inte redovisat samtliga fall av äldre, numera ensamställda f. d. hemmadöttrar med försörjningssvårigheter, är det tydligt

att antalet är litet. I flertalet kommuner finns inget eller endast något enstaka fall. De personer det gäller representerar inte en kategori, som går att avgränsa och beskriva i enkla termer. Flertalet har nedsatt arbets- och försörjningsförmåga, men åtskilliga av dem som kommit med i undersökningen har förvärvsarbete eller har haft det för inte länge sedan.

De ensamställda f. d. hemmadöttrarna består av i hög grad individuellt betonade fall, som vart och ett kräver särskild behandling. De problem, som undersökningen pekar på, är inte alltid ekonomiska eller av enbart ekonomisk natur. De åtgärder som påkallas avser arbetsanskaffning, medicinsk vård och behandling, arbetsvård eller annan form av rehabilitering, ekonomisk hjälp och personlig rådgivning.

Det gäller inte endast att trygga hemmadotterns försörjning utan även, och kanske främst, att med utnyttjande av samhällets anordningar på olika områden, t. ex. i fråga om rehabilitering, arbetsvård, omskolning eller vidareutbildning försöka skapa en grund, på vilken en tryggare och rikare framtid kan byggas. Härför behövs upplysning och aktiv personlig medverkan från kommunernas sida, med andra ord en allmän kurativ verksamhet. Kommunala förtroendemän och tjänstemän har en stor uppgift att fylla på detta område.

Den företagna undersökningen rörande f. d. hemmadöttrar har avsett personer i relativt hög ålder, som har försörjningssvårigheter. På denna grundval framkom ett antal fall, vilkas hjälpbehov i allmänhet framstår som uppenbart. Skulle man tänka sig en rätt till pension för f. d. hemmadöttrar utan hänsyn till ekonomiska omständigheter, finge man räkna med att ett antal fall anmälde sig, där pensionsrätt skulle te sig stötande vid jämförelse med andra kategorier av ensamstående personer. Att å andra sidan på nytt införa en inkomstprövad förtidspension synes ej böra komma i fråga.

På grundval av dessa överväganden finner socialpolitiska kommittén, att de hjälpbehov, som kan föreligga för f. d. hemmadöttrar, inte lämpligen bör tillgodoses genom särskilda bestämmelser i lagen om allmän försäkring. Denna lag avser i princip att bereda medborgarna ekonomiskt skydd efter generella bedömningsgrunder. Vår lagstiftning skiljer sig i det avseendet väsentligt från den danska, som i övervägande grad bygger på en individuell behovsprövning.

Som tidigare anförts torde kunna förväntas, att en del av de f. d. hemmadöttrarna blir berättigade till förtidspension efter den 1 januari 1963. Sedan erfarenhet vunnits av den nya lagstiftningen kan frågan om behovet av ändrade regler tas upp till prövning. Om det då befinner sig, att en utvidgad pensionsrätt ifrågasättes, bör saken behandlas från vidare utgångspunk-

ter, dvs. inte endast med avseende på den kategori kvinnor som utfört vårdnadsuppgifter i sina föräldrahem.

Undersökningen om hemmadöttrarna bekräftar vad som framkom i socialhjälpundersökningen, nämligen att personer med socialhjälp i stor utsträckning är sjuka eller sjukliga. Med hänsyn härtill bör erinras om det åliggande, som försäkringskassorna har, nämligen att i fall där sjukhjälp utgått i 90 dagar i följd undersöka möjligheterna för rehabilitering, arbetsvård o. d. För den praktiska tillämpningen av denna regel har upprättats samarbetslag, i vilka ingår företrädare för försäkringskassorna och arbetsvården.

Sedan socialnämnden under längre tid — och senast efter ett halvt års oavbruten hjälptid — utgivit socialhjälp till en person, bör frågan om rehabiliteringsåtgärder o. d. tas upp på samma sätt som sålunda gäller vid sjukskrivning. Uppenbart är att även bostadsförhållanden, behov av läkarvård o. d. därvid kan aktualiseras. Över huvud bör socialhjälpslagets regel om bistånd i personliga angelägenheter här finna sin tillämpning.

Kommittén föreslår, att Kungl. Maj:t i cirkulär till socialnämnderna och andra berörda organ riktar uppmärksamheten på ovan angivna förhållanden.»

I anledning av kommitténs förslag har Kungl. Maj:t utfärdat cirkulär till socialnämnderna och arbetsförmedlingsorganen (SFS 1963: 698) vari anföres:

»Kungl. Maj:t vill härmed göra socialnämnderna och arbetsförmedlingsorganen uppmärksamma på vad socialpolitiska kommittén anfört och framhålla vikten av att de aktivt medverka för att hjälpa ifrågavarande hemmadöttrar, särskilt i det läge som uppstår då hemmadöttrarnas vårduppgift bortfaller exempelvis till följd av att den vårdade personen intages på vårdinrättning eller avlider. Det åligger socialstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen att meddela de råd och anvisningar som må finnas erforderliga för ändamålet.»

1963 års riksdag

Som svar på fråga i andra kammaren angående socialpolitiska kommitténs förslag om förbättring av de s. k. hemmadöttrarnas situation anförde *chefen för socialdepartementet, statsrådet Aspling*, den 25 januari:

»Med anledning av frågan vill jag meddela att socialpolitiska kommitténs promemoria är utsänd på remiss och yttranden har begärts till mitten av april månad. Ärendet kommer därefter att övervägas i socialdepartementet.»

I *utlåtande nr 197* anförde statsutskotet i anledning av motioner angående de s. k. hemmadöttrarnas problem:

»Frågan om de s. k. hemmadöttrarnas och andra ensamstående kvinnors försörjningsproblem har under senare år vid olika tillfällen aktualiserats. En kartläggning av föreliggande behov och erforderliga åtgärder i detta hänseende har numera utförts av socialpolitiska kommittén, som i ett i december 1962 avgivet betänkande redovisat sina undersökningar och förslag i ämnet. Kommittén har därvid inte velat begränsa frågeställningen enbart till de s. k. hemmadöttrarna utan den har berört även andra liknande grupper, främst fränskilda, ogifta och änkor.

Såsom i den föreliggande motionen framhålles intager frågan om ekonomiskt stöd samt möjligheterna till utbildning i ett yrke sedan vårdnadsuppgiften upphört en framträdande plats, när det gäller samhällseliga åtgärder till stöd för hemmadöttrarna. Socialpolitiska kommittén har i fråga om de f. d. hemmadöttrarna och andra med behov av ekonomisk hjälp, arbetsvård eller annan vård uttalat sig för ett individuellt inriktat bistånd. Enligt kommittén är det härvid inte endast fråga om att trygga hemmadotterns försörjning utan även, och kanske främst, att med utnyttjande av samhällets anordningar på olika områden, t. ex. i fråga om rehabilitering, arbetsvård, omskolning och vidareutbildning, skapa en grund för en tryggare och rikare framtid.

När det gäller ersättning till enskilda som utför insatser på vårdområdet lämnas sådan ersättning redan nu i viss utsträckning av bl. a. landsting och kommuner. Socialpolitiska kommittén har uttalat, att den beträffande ersättningarna för sådan tjänst i ett senare sammanhang under sitt utredningsarbete återkommer till hemmadöttrar och andra som fullgör vårdnadsuppgifter.

De frågor, som den förevarande motionen aktualiserat, ligger sålunda inom ramen för socialpolitiska kommitténs arbete. Utskottet utgår därför från att hithörande spörsmål, till den del de inte redan utretts under kommitténs hittillsvarande arbete, kommer under övervägande i dess fortsatta verksamhet.»

1964 års riksdag

Vid denna riksdag väcktes en *motion*, II: 29, om ersättning till bl. a. hemmadöttrarna ur dödsbo för viss vård, vilken motion behandlades av *första lagutskottet*. Utskottet hemställde i sitt av riksdagen godkända utlåtande, nr 18, att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. I utlåtandet anförde utskottet, bl. a., följande.

Det syfte som uppbär motionen är synneligen behjärtansvärt. Det föreligger emellertid enligt utskottets mening orsak till stor tvekan om huruvida

de orättvisor, varpå motionärerna velat fästa uppmärksamheten, kan motverkas genom lagstiftning. De svårigheter, som härvidlag anmäler sig, beror främst på att förhållandena kan vara så olikartade i de skilda fall, som avses i motionen, att dessa knappast är ägnade för enhetlig reglering. En husföreståndarinnas arbete kan sålunda ha varit mer eller mindre omfattande och behövt, arbetsinsatsen kan ha betingats av särskilda personliga skäl, den försörjning i form av bostad, mat, fickpengar, resor m. m., som må ha utgått, kan ha varit av bättre eller sämre beskaffenhet, den arbetande kan ha haft en god egen ekonomi eller hon kan vara berättigad till arv eller testamente efter den avlidne.

Till nämnda svårigheter kommer vissa betänkligheter med avseende på verkningarna av en lagreglering. Ett önskemål vore ju att en sådan kunde förebygga processer och tvister i annan form rörande i efterhand framställda löneanspråk. Nuvarande rättstillämpning innebär att man vid bedömningen av sådana tvister varom nu är fråga söker fastställa vad som varit underförstått eller eljest avsett i lönefrågan. Den arbetande kan ha framgång med sitt anspråk, om hon lyckas göra troligt att framtida ersättning varit avsedd. Den tänkta lagstiftningen torde emellertid få konstrueras så, att den icke medgav ersättning i de fall, där avsikten varit att ersättning ej skulle utgå. Bevisläget skulle på detta sätt kunna förskjutas till den arbetandes fördel. Möjligheterna till tvist skulle dock icke på något avgörande sätt begränsas. Särskilt spörsmålet om vad som skulle anses vara skälig ersättning kvarstod under alla förhållanden som anledning till stridigheter. Vidare må anmärkas, att det genom motionen framlagda förslaget till synes alltför mycket tar sikte på den speciella situationen vid dödsfall. Praktiskt sett är det naturligt att ersättningsanspråken aktualiseras vid dödsfall, men från rättslig synpunkt måste det te sig något egendomligt om motsvarande lönekrav skulle förbli mindre gynnade i annat sammanhang, där de kan vara lika berättigade.

Vid övervägande av huvudsakligen de synpunkter som nu anförts, har utskottet kommit till den bestämda uppfattningen att det av motionärerna upplagna problemet icke lämpar sig för att lösas genom lagstiftningsåtgärder. Problemet torde därför även i fortsättningen få vara överlämnat åt rättspraxis. Såsom motionärerna antytt skulle naturligtvis den bästa lösningen vara att regelrätta anställningsavtal blev allmänt förekommande. Det synes måhända alltför optimistiskt att räkna med en snabb utveckling i sådan riktning. Det kan dock antagas att ett modernare betraktelsesätt, understött av sådana faktorer som ATP-systemet, skall medföra ökad insikt om betydelsen av att arbetsgivare och arbetstagare inbördes klargör, vad som skall gälla dem emellan beträffande lön och andra anställningsvillkor. Oavsett om ett sådant antagande har fog för sig, är det tydligt att statsmakterna även fortsättningsvis måste ha uppmärksamheten fäst på behovet av social omvårdnad för de relativt ogynnsamt ställda persongrupper, varom i ärendet är fråga.

1965 års betänkande. Arbetsmarknadspolitik

Efter genomgång av de arbetsmarknadspolitiska instrument, som står till arbetsmarknadsorganens förfogande, behandlar utredningen i kapitlen 13—16 medlens användning för lösandet av de speciella problem, som vissa

grupper arbetssökande kan möta (säsongarbetslösa, vissa kvinnliga arbetssökande, handikappade samt äldre arbetssökande). Utredningen föreslår bl. a., att en ensamstående kvinna, som p. g. a. bristande yrkeskunskap inte kan erhålla ett ur försörjningssynpunkt lämpligt arbete, skall kunna beviljas utbildning i samma utsträckning, som om hon varit arbetslös. Slutligen föreslås förmånligare bestämmelser för beviljande av utbildningsbidrag till hemskild, frånskild eller gift kvinna. Beträffande de handikappade uttalar utredningen, att arbetsvårdens resurser behöver kraftigt förstärkas för att tillgodose det föreliggande behovet. Arbetsprövning bör i ökad utsträckning föregå de arbetsvårdande åtgärderna. Utredningen föreslår därför, att prövningsavdelningar inrättas i anslutning till träningsverkstäder på orter med regionsjukhus eller fullt utrustade centrallasarett. Statsbidrag till etableringskostnader föreslås utgå som för övriga verkstäder för handikappade och till driften med ett fixerat belopp för varje prövningsfall. Utredningen föreslår vidare, att försörjningsbidrag till handikappade i arbetsträning helt skall utgå av statsmedel. En omfattande utbyggnad av den skyddade sysselsättningen bör ske, bl. a. för att tillgodose behovet av sysselsättning för utvecklingshämjade. För sysselsättning av mycket produktionsvag arbetskraft bör statsbidrag utgå med högre belopp än för annan skyddad sysselsättning. Vad slutligen angår den äldre arbetskraften anför utredningen, att lokala sysselsättningsnämnder har i begränsad utsträckning inrättats med uppgift att behandla de problem som olika gruppers svårplacerade arbetssökande möter. Utredningen föreslår nu, att en plan skall utarbetas för inrättande av sådana nämnder i samtliga län och på det antal orter, som kan finnas lämpligt. Samtidigt föreslås, att en delegation för den äldre arbetskraften inrättas vid arbetsmarknadsstyrelsen med uppgift att följa de åtgärder, som vidtas av arbetsmarknadsverket för att lösa den äldre arbetskraftens sysselsättningsfrågor.

1966 års riksdag

Första lagutskottet uttalade i sitt utlåtande nr 10 i anledning av *motioner* med i huvudsak samma innebörd som den som behandlades av utskottet under år 1964:

»Utskottet har fortfarande den uppfattningen att förevarande problem ej bör lösas genom lagstiftning och kan därför ej biträda motionärernas hemställan. Emellertid vill utskottet uttala sin oreserverade anslutning till motionernas syfte och understryka angelägenheten av att speciellt i ömmande fall statsmakterna genom ytterligare åtgärder i annan ordning än lagstiftningsvägen söker tillgodose denna för såväl den enskilde som samhället värdefulla grupps intressen.»

Utskottet

Rätt till förtidspension från folkpensioneringen och inom tilläggs pensioneringen föreligger i princip för försäkrad, därest hans arbetsförmåga på grund av sjukdom, psykisk efterblivenhet, vanförhet eller annat lyte är varaktigt nedsatt med minst hälften. Förtidspensionens storlek bestämmes med utgångspunkt från arbetsförmågans nedsättning.

I förevarande motioner upptages problem som rör bl. a. de s. k. hemmadöttrarna. Motionärerna påpekar, att det inte är ovanligt att t. ex. en dotter stannar hemma och vårdar en sjuk förälder. När den sjuke avlider kan vårdaren med hänsyn till sin ålder och till att svårigheter föreligger när det gäller omskolning till annat arbete ofta komma i en besvärlig ekonomisk situation. Motionärerna begär därför att i sådana fall vederbörande skall beredas möjlighet till förtidspension.

Utskottet vill erinra om de pensionsbeviljande organens möjligheter att vid prövningen av rätten till förtidspension beakta samtliga föreliggande omständigheter i det särskilda fallet. Bl. a. kan möjligheten att bereda den försäkrade arbete vara en omständighet av betydelse. Det är emellertid uppenbart att för den grupp kvinnor, vars försörjningsproblem aktualiserats i motionerna, kan föreligga ett hjälpbehov som varken täcks genom förtidspensioneringen eller genom de möjligheter som finns till förtida pensionsuttag eller till socialhjälp. Problemen för dessa kvinnor är beaktansvärda och särskilt svåra eftersom deras möjligheter att erhålla lämpliga anställningar på arbetsmarknaden är begränsade. Utskottet anser det emellertid inte möjligt att lösa deras ekonomiska problem inom förtidspensioneringen. Det vore nämligen principiellt oriktigt att bryta ut vissa kategorier försäkrade och bevilja dem pensionsförmåner efter andra regler än som i övrigt gäller. Enligt utskottets mening är det av motionärerna aktualiserade spørsmålet delvis av arbetsmarknadspolitisk natur. 1960 års arbetsmarknadsutredning har också framlagt vissa förslag i frågan. Utskottet vill slutligen erinra om ett av Kungl. Maj:t år 1963 utfärdat cirkulär till socialnämnderna och arbetsförmedlingsorganen, där det understrykes vikten av att nämnda myndigheter aktivt medverkar för att bistå de s. k. hemmadöttrarna särskilt i fall då deras vårduppgift bortfaller till följd av att den vårdade personen intages på vårdinrättning eller avlider. Verksamheten skall avse sådana åtgärder som förmedling av arbetsanställning, vidareutbildning, omskolning och arbetsvård i olika former. Med hänsyn till det anförda kan utskottet icke biträda förevarande motionsyrkanden. Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motioner, I: 23 och II: 41, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 22 mars 1966

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Strand, fru Carlqvist*, fru Hamrin-Thorell*, herr Lars Larsson, fru Nilsson*, herrar Eric Carlsson, Edström och Hübinette*;

från andra kammaren: herrar Rimmerfors, Bengtsson i Varberg, Fredriksson, Edlund, Carlsson i Göteborg, Jonsson, fru Skantz och herr Elmstedt.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer

I. av fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Edström*, *Rimmerfors* och *Jonsson*, vilka ansett,

a) att det avsnitt i utskottets yttrande å s. 11 som börjar med orden »Utskottet vill erinra» och slutar med orden »biträda förevarande motionsyrkanden» bort ersättas med text av följande lydelse:

»Problemen för den grupp ensamstående kvinnor, de s.k. hemmadöttrarna som vid föräldrarnas bortgång står i en brydsam ekonomisk situation, är ofta synnerligen kännbara. I många fall torde man genom lämpliga arbetsmarknadspolitiska åtgärder såsom förmedling av arbetsanställning, vidareutbildning, omskolning och arbetsvård i olika former, kunna bereda dessa kvinnor försörjningsmöjlighet. För en stor grupp av »hemmadöttrarna» står emellertid möjligheter att gå ut på arbetsmarknaden av olika skäl inte till buds. Enligt utskottets mening borde möjlighet erbjudas dessa kvinnor att erhålla en på lämpligt sätt utformad pension. Om deras arbetsförmåga huvudsakligen beror på medicinska skäl står möjligheter till förtidspension inom ramen av den allmänna försäkringen, till buds. Beträffande de hemmadöttrar vars försörjningsoförmåga inte huvudsakligen beror på medicinska skäl, står emellertid inte denna pensionsmöjlighet öppen. Visserligen äger de pensionsbeviljande organen att vid prövningen av rätten till förtidspension beakta samtliga föreliggande möjligheter i det särskilda fallet. Detta innebär att vederbörandes ålder och förutsättningar med av-

seende på krafter, utbildning, tidigare verksamhet, bosättningsförhållanden m. m. blir av betydelse. Enligt utskottets mening kunde man överväga att genom en generös tolkning av dessa bestämmelser kunna erbjuda denna kategori kvinnor pension.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att dessa kvinnor bör komma i åtnjutande av någon form av pension inom ramen för den allmänna försäkringen, men kan icke utan ytterligare utredning bedöma om denna skall ske inom förtidspensioneringen eller i annan ordning. Utskottet vill erinra om att man i Norge löst detta problem på ett sätt som förtjänar hänsynstagande vid en lösning av denna fråga för Sveriges del. I Lov om enke- og morstrygd föreskrivs beträffande de s.k. familieenkjene — d.v.s. vad vi benämner hemmadöttrar — att dessa kan få ett rimligt stöd efter en samlad värdering av den situation som vederbörande befinner sig i. Utskottet förordar att förevarande spørsmål blir föremål för en skyndsam utredning så att ett förslag kan föreläggas nästa års riksdag.»

b) att utskottet bort hemställa,

»att riksdagen måtte i anledning av förevarande motioner, I: 23 och II: 41, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsam utredning och förslag till 1967 års riksdag om lämpligt utformat pensionsstöd åt hemvårdande kvinnor, s.k. hemmadöttrar, vilka ställs utan arbetsinkomst.»

II. av herrar *Eric Carlsson* och *Elmstedt*.